

2022-03-07

dnr 5.2.1- 2021-1994

Infrastrukturdepartementeti.remissvar@regeringskansliet.se**Sametingets synpunkter på Trafikverkets förslag till nationell plan för transportinfrastrukturen 2022-2033**

Dnr I2021/02884

Sametinget i Sverige är både en statlig myndighet och ett folkvalt samiskt parlament med syfte att förbättra de svenska samernas möjligheter som urfolk att bevara och utveckla sin kultur. Sametingets uppgift är att medverka i samhällsplaneringen och bevaka att samiska behov beaktas – däribland renskötseins intressen – vid nyttjandet av mark och vatten. Sametinget har tagit del av Trafikverkets förslag till nationell plan för transportinfrastrukturen 2022-2033 och lämnar följande synpunkter.

Rennäring – ett allmänt och enskilt intresse

Samerna är ett urfolk och intar därigenom en särskild rättslig ställning. Denna särställning innebär att Sverige har vissa åtaganden gentemot samerna som kommer till uttryck i internationell och nationell rätt. Rennäringen är både ett allmänt intresse enligt miljöbalken 3 kap 5 § och ett enskilt intresse som medlemmarna i en sameby innehar enligt rennäringslagen (1971:437). Det allmänna rennäringsintresset innebär att mark- och vattenområden som har betydelse för renskötelsen ska så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra näringens bedrivande. Renskötsel är en förutsättning för den samiska kulturen och riksintresseskyddet för rennäringen tillkom p.g.a. rennärings svårigheter att hävda sig mot starka exploateringsintressen. Staten har en skyldighet att tillförsäkra att renskötelsen ska kunna fortsätta existera och då är markerna av den största betydelse. Som statlig myndighet har Trafikverket ett ansvar och en skyldighet att främja den samiska kulturen och se till att det finns förutsättningar för renskötelsen att fortleva och utvecklas.

Transportsystemet påverkar renskötelsen och den samiska kulturen

Transportsystemets infrastruktur påverkar hela renskötseområdet och berör samtliga samebyar i form av bland annat barriäreffekter, markintrång, renpåkörningar, undvikelseeffekter, ekonomiska förluster, merarbete samt skapar en otrygg arbetsmiljö för renskötarna. Ett flertal åtgärder och nyinvesteringar på väg- och järnväg föreslås i planen,

Čujuhus/adress
Sámediggi/Sametinget
Box 90
981 22 GIRON/KIRUNA

Telefovdna/telefon
0980 - 780 30 (växel)
kansli@sametinget.se

Guossuhančujuhus/besöksadress
Adolf Hedinsvägen 58
www.sametinget.se
Org.nr.: 202100-4573

vilket kommer innebära ytterligare ökad tryck på renbetesmarkerna. Enligt Trafikverkets analyser kommer de stora industrisatsningarna i Norrbottens och Västerbottens län medföra påtagliga trafikökningar och därmed ställa nya krav på transportinfrastrukturen. Pressen från olika aktörer som önskar nyttja naturresurserna i Sápmi är större än någonsin tidigare. Ingrepp och ändrad markanvändning i Sápmi har idag nått en historisk omfattande nivå, vilket ökat behovet av att förstå och beakta de kumulativa effekterna. Den kumulativa effekten av alla förändringar kan leda till att det inom vissa områden inte längre går att bedriva en ekonomisk eller ekologisk hållbar rensköttsel vilket kommer påverka den samiska kulturen. Forskning lyfter att konkurrerande markanvändning är en av de faktorer som har störst betydelse för renskötseln och effekterna av ett förändrat klimat. Tillgången till olika betesmarker och flexibilitet att nyttja dem vid olika årstider och väderförhållanden är också viktigt för renskötselns möjligheter till klimatanpassning.

I de miljöbedömningar och miljöbeskrivningar som tas fram av Trafikverket beskrivs renskötseln endast som ett markanvändningsintresse och en areell näring. Detta innebär att väg- och järnvägsprojekts effekter och faktiska påverkan på renskötseln och den samiska kulturen inte beaktas i den omfattning som krävs. Miljökonsekvensbeskrivningarna, inklusive den aktuella planens miljökonsekvensbeskrivning, är således bristfälliga.

Sametingets synpunkter på planförslaget

Sametinget har vid flera tillfällen påtalat de stora brister som finns längs befintliga väg och järnvägar i form av bristfälligt underhåll av stängsel, felplacerad eller avsaknad av stängsel samt behoven av säkra passager för renar och renskötare. Trafikverkets hittills låga prioritering av basunderhåll medför merarbete, ekonomiska förluster och utgör även en fara renskötarna som har sin arbetsplats längs vägområdena. Den situation som råder idag längs många vägar och järnvägar som till exempel malmbanan, stambanan, E4, E10, är inte hållbar för den samiska markanvändningen.

Enligt planförslaget avser Trafikverket att prioritera åtgärder som funktionella passager och stängselsystem för att minska barriäreffekter, förhindra renpåkörningar, trygga renskötarnas arbetsmiljö i anslutning till väg och järnväg samt minska olycksrisken för trafikanterna. Vid nyttjandet av passager i samband med flytt av renar upplever samebyarna problem då det inte tas ansvar för avstängning av väg eller för det merarbete och de merkostnader som uppstår för samebyarna till följd av detta. Detta innebär att samebyarna inte kan nyttja passager när det behövs och att betesområdena otillgängliggörs. Det är av stor vikt att Trafikverket tar sitt ansvar vad gäller avstängning av väg vid flytt av renar samt att det behöver säkerställas resurser för det merarbete och kostnader som uppstår för samebyarna. En förutsättning inom renskötseln renarnas möjlighet att ströva och flyttas mellan olika betesmarker. Om renarna inte kan använda de iordningställda passagera för fri strövning behöver uppsamlingshagar uppföras i anslutning till passagera så att renarna istället kan flyttas över vägen/järnvägen på ett säkert sätt. Trafikverket saknar idag praxis för att planera, bekosta eller sätta upp dessa uppsamlingshagar¹.

¹ Se Sametinget och Länsstyrelsernas skrivelse till Trafikverket, 2021-09-21, gällande ansvar för rennäringens behov av uppsamlingshagar i anslutning till ren- och viltpassager.

Planförslagets delar avseende miljöåtgärder i befintlig infrastruktur innebär att transportsystemets påverkan på renskötseln kan lindras i vissa områden. Sametinget kan dock inte hålla med Trafikverket om att åtgärderna medför positiva effekter på renskötseln, eftersom åtgärderna enbart får anses vara skadelindrande.

Inom renskötselområdet föreslås flera nyinvesteringar och åtgärder för pågående projekt både på väg- och järnväg. Förslagen avser stora projekt i form av omfattande nyinvesteringar, utbyggnader och kapacitetshöjande åtgärder. Sametinget har tidigare framfört att flera av de namngivna investeringsprojekten kommer innebära stora negativa konsekvenser för renskötseln, då nya barriärer uppstår och markerna fragmenteras ytterligare. Vad gäller planering och genomförande av underhåll, drift av anläggningar samt miljöåtgärder framför Trafikverket att det ska ske i nära dialog med Sametinget och berörda samebyar och att de samiska behoven ska beaktas. Sametinget förutsätter att Trafikverket har samma ambition när det gäller planerade nyinvesteringar och påbörjade projekt. Tyvärr erfar Sametinget och samebyarna ofta en oförmåga från Trafikverkets sida att beakta de samiska rättigheterna i tillståndsbesluten och berörda samers möjlighet till inflytande i praktiken har visat sig vara mycket begränsad.

Trafikverket ska även tillvarata traditionell samisk urfolkskunskap om hållbart nyttjande i enlighet med artikel 8 j i FN:s konvention om Biologisk mångfald. Renskötseln är en förutsättning för att Sverige ska kunna uppnå nationella och internationella mål kopplat till biologisk mångfald. Det finns också en grundläggande koppling mellan språk, traditionell kunskap och biologisk mångfald. Förlust av biologisk mångfald och förstörelse av ekosystem innebär att relaterade språk och kunskaper försvinner. Genom att främja den samiska markanvändningen i planer och program innebär det indirekt att främja och förutsättningarna för biologisk mångfald och välfungerande ekosystem.

Från och med 1 mars 2022 gäller lag (2022:66) om konsultation i frågor som rör det samiska folket. Syftet med lagen är att säkerställa samernas rätt till delaktighet i beslutsprocesser på alla nivåer i samhället och att stärka samernas inflytande i frågor som särskilt berör dem. Konsultationen ökar samernas möjlighet att bidra med kunskap i frågor och visa på beslutets konsekvenser för samernas del. Konsultationer kan även bidra till att förbättra beslutsunderlag och belysa de handlingsalternativ som finns

Trafikverkets vision bygger på de transportpolitiska målen och hur transportsystemet kan bidra till långsiktig hållbarhet i alla delar, socialt, ekologiskt och ekonomiskt. För att Trafikverket ska kunna uppnå de mål och ambitioner som framgår i förslag till plan, infrastrukturpropositionen, och Trafikverkets egna riktlinjer måste myndigheten beakta det allmänna rennäringssintresset och de samiska rättigheterna enligt nationell- och internationell rätt. Resurser och rätt kompetens för detta måste säkerställas inom myndigheten.

I Sametingets yttrande har avdelningschef Lars-Ove Sjajn beslutat efter föredragning av samhällsplanerare Brita Iren Thomasson, avdelning Rennäring, Miljö och Samhälle.